

Luka Pintar, sopotnik *Proteusa* in človek, ki je poznal Pavla Grošlja

Tomaž Sajovic

Dr. Luka Pintar, zdravnik pediater in odlični naravoslovni fotograf, se je rodil leta 1929, leta 1933 je dr. Pavel Grošelj začel izdajati »ilustrirani časopis za poljudno prirodoznanstvo«, ki mu je dal ime po *proteusu*, človeški ribici, temu »čudesu naše ožje domovine«, mali Luka pa je kmalu zatem postal eden njegovih najmlajših bralcev: »Revijo *Proteus* sem začel brati že v ljudski šoli. Nihče mi je ni priporočil, oče mi je dal prve številke in me na revijo naročil. Izreden vtis mi je naredil članek o človeški ribici, ki ga je napisal prvi urednik Pavel Grošelj, prav tako tudi članek o arheološki zbirki grofice Marije Mecklenburške, ki je bila prodana v Ameriko.« Od takrat dalje sta Luka Pintar in *Proteus* neločljiva prijatelja. Tudi zaradi tega bralkam in bralcem

predstavljamo moža, ki je posebljena zgodovina in neutrujen pripovedovalec: kot da svet obstaja le v neskončnem porajanju zgodb. Tudi v starem meščanskem stanovanju sredi Ljubljane, kjer stanuje, živijo številne stare zgodbe, še starejše pod njegovimi okni pravkar odkrivajo arheologi. V bližini so se nekoč namreč stikali dve vpadnici, ki sta v antično Emono vodili s severa, ob nji ju pa je ležalo, kot je bilo za rimske čase običajno, pokopališče. »Vsak, ki je prihajal v mesto, se je tako, preden je vstopil v mesto živih, najprej srečal s svetom mrtvih,« je urbanizem starih Rimljanov opisal vodja izkopavanja Martin Horvat iz Muzeja in galerij mesta Ljubljane. Jezik opisa razkriva, da je urbanizem starih Rimljanov imel religiozne razsežnosti. Rimska mesta živih so se razte-

zala na območjih, ki so jih zamejevale in s tem »posvečevale« religiozno začrtane meje (*pomerium*), pokopališča – *svetovi mrtvih* – pa so bili »posvečeni« prostori zaradi vere v posmrtno življenje ter predvsem in še zlasti zaradi izredno močnega kulta prednikov. Stari Rimljani so namreč vsa svoja družbena obnašanja in ravnanja – tudi tista, povezana z umrlimi – oblikovali na podlagi nepisane kodeksa *mos maiorum*, ki ga prevajajo kot »običaj prednikov«. V enem od oblastnih razglasov visokih rimskih državnih uradnikov iz leta 92 pred našim štetjem – njegovo vsebino najdemo ohranjeno pri rimskem zgodovinarju, piscu in državnem uradniku Gaju Svetoniju Trankvilu (rojen je bil okoli leta 69, umrl pa po letu 122 po našem štetju) – je tako pisalo, da je dobro samo tisto, kar ni v nasprotju z ravnanjem in navadami prednikov. Ali se ni prav zato vsak, ki je prihajal v *mesto živih*, moral najprej srečati s *svetom mrtvih*? Ali nam taka simboličnost rimskega urbanizma ne pripoveduje, da lahko v »boljšo« sedanost »vstopamo« le skozi »dobro« zgodovino? In – ali ni tudi že Isaac Newton (1643-1727) v pismu Robertu Hoku (1635-1703) leta 1676 napisal nekaj podobnega: »Če sem videl dlje, je to zaradi tega, ker sem stal na ramenih velikanov.«?

Ko mi zdaj, ko pišem te vrstice, stopa pred oči Luka Pintar med najini pogovori za tisto veliko mizo v dnevni sobi njegovega stanovanja, pod okni katerega so arheologi »oživljali« spomine starih prebivalcev Emona na svoje prednike, se mi dozdeva, kot da vidim sedeti pred seboj lara, rimskega duha varuha prednikov – danes bi rekli, varuha zgodovinskega spomina.

Iz roda v rod

Pintarji so vredni spomina, saj so dobesedno ustvarjali zgodovino slovenskega naroda. Stari oče Luke Pintarja je bil znani slovenski literarni zgodovinar, jezikoslovec in bibliotekar Luka Pintar (1857-1915). Rodil se je v Poljanski dolini v vasi Hotavljje. Porocen je bil z Marijo Kobilca, sestro slikarke

Ivane Kobilca, ki je portretirala tudi družinske člane. V zakonu sta se jima rodila sin Ivan, zdravnik in prvi predavatelj zgodovine medicine na ljubljanski medicinski fakulteti ter oče našega sogovornika, in hči Mira. V Gradcu je v letih od 1877 do 1881 poslušal klasično filologijo ter slavistična predavanja svojega rojaka iz Poljanske doline, profesorja Gregorja Kreka iz Četene Ravni. Leta 1883 je bil usposobljen za profesorja latinščine in grščine v nemškem in slovenskem učnem jeziku. Nato je poučeval v gimnaziji v Ljubljani in Novem mestu. Sodeloval je pri vselitvi po potresu leta 1895 razseljene c. kr. Študijske knjižnice, naslednice ljubljanske licejske knjižnice (leta 1919 so jo preimenovali v Državno študijsko knjižnico, danes je to Narodna in univerzitetna knjižnica) v zanjo zgrajene prostore nove Gimnazije Poljane v Ljubljani ter kot ravnatelj skrbel za ponovno ureditev in dostopnost njenega gradiva. Leta 1898 je bil imenovan za njenega skriptorja. Leta 1909 je nasledil dotodanjega kustosa knjižnice Konrada Stefana, ki je umrl, kmalu postal tudi njen ravnatelj in jo uspešno vodil do svoje smrti leta 1915. Na področju literarne zgodovine se je uveljavil predvsem kot prešernoslovec, skrbel je predvsem za korektno izdajo in komentar poezij. Raziskoval je Prešernovo literarno zapuščino in leta 1900 pripravil kritično izdajo Prešernovih *Poezij*. Leta 1905 je na Pintarjevo prošnjo Študijski knjižnici založnik Ottomar Bamberg poklonil Prešernovo rokopisno zapuščino, ki danes velja za eno največjih dragocenosti Narodne in univerzitetne knjižnice. Bil je eden izmed zbirateljev ljudskega besednega zaklada, ki ga je deloma izročil Maksu Pleteršniku za slovar, deloma pa ga je objavil s potrebnimi razlagami v dveh zbirkah z naslovom *Slovarski in besedoslovni paberki*. Pintar je imel tudi pomembno vlogo pri razvoju slovenske fotografije. Leta 1889 je skupaj z Ivanom Šubicem in Gustavom Pircem ustanovil namreč prvo slovensko društvo ljubiteljskih fotografov. Vnuk Luka Pintar je, kot bomo videli,

s svojo naravoslovno fotografijo njegov spoštovanja vreden dedič. Naš sogovornik mi je na enem od obiskov pri njem doma pokazal kopije študentskega indeksa svojega starega očeta in me opozoril na dogodek, ko so 18. oktobra leta 2015 na rojstni hiši Luke Pintarja v Hotavljah odkrili spominsko ploščo. Istega leta je v *Knjižničarskih novicah* Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani izšel članek z naslovom *100 let od smrti bibliotekarja Luke Pintarja (1857–1915)*, ki ga je napisala sodelavka knjižnice Helena Janežič, v njem pa je objavljena tudi fotografija Pintarjevih sorodnikov, zbranih pod spominsko ploščo.

Sin Luke Pintarja starejšega in oče našega sogovornika je bil Ivan Pintar (1888–1963), zdravnik ginekolog in zgodovinar medicine. Medicino je študiral na Dunaju in leta 1912 promoviral. Specializiral se je za ginekologijo. Med vojno je bil avstrijski sanitetni častnik na galicijski in karpatski fronti. Na ljubljanski medicinski fakulteti je bil prvi predavatelj zgodovine medicine, in sicer od leta 1934 kot honorarni predavatelj, od leta 1945 pa kot docent. Luka Pintar mi je v razgovoru posebej omenil, da je pri nastavitvi imel odločilno besedo prof. Janez Plečnik (1875–1940). Zdajšnja profesorica zgodovine medicine na ljubljanski medicinski fakulteti dr. Zvonka Zupanič Slavec je to »postajo« na življenjski poklicni poti Ivana Pintarja opisala takole: »Prof. Janez Plečnik (1875–1940) je s svojo široko osebnostjo in strokovno zavzetostjo čutil, da je mladim slušateljem na medicinski fakulteti treba posredovati tudi znanje o tradiciji medicine, njenih koreninah, filozofskih temeljih in zgodovinskih osnovah, potrebnih za razumevanje razvoja zgodovine medicine, podobno kot je to bilo po vseh razvitih medicinskih fakultetah starega sveta. Njegova ideja in pobuda je bila, da na medicinski fakulteti uvedejo predmet zgodovina medicine. Mesto honorarnega predavatelja so ponudili dr. Ivanu Pintarju. Tedanji dekan je bil dr. Evgen Kansky (1887–1977). Po-

vabilo aktivnemu in prizadevnemu dr. Pintarju, da honorarno prevzame tedensko dve uri predavanj iz novega predmeta v drugem semestru na tedanji nepopolni medicinski fakulteti, ni bilo presenetljivo. Z dotodanjim delom je pokazal, da ima občutek in ga zanima preučevanje medicinske tradicije. Častno ponujenega mu dela se je lotil z obilico odgovornosti.« Ko se je ob koncu druge svetovne vojne vrnil iz Dachaua, se je takoj vključil v gradnjo nove države. Še istega leta je ustanovil Inštitut za zgodovino medicine pri Medicinski fakulteti v Ljubljani.

Ivan Pintar je bil že od vsega začetka izhajanja tesno povezan tudi s *Proteusom*. Naj si še enkrat sposodimo besede Zvonke Zupanič Slavec: »Ob izidu naravoslovne revije *Proteus* leta 1933 je že v prvi številki zapisal svoja spoznanja in izkušnje o kaktejeh, katerih rast in razvoj sta ga razveseljevala v redkih prostih uricah. Iz članka je razvidna temeljita strokovna podkovanost, širina biološkega znanja in njegovo sožitje z naravo. S čopičem je kakteje sam opráševal in jim odvezemal seme ter ga izmenjeval z drugimi zbiralci.« In to ni bil njegov zadnji članek v *Proteusu*.

Pintar je svojo ljubezen do narave in *Proteusa* prenesel tudi na malega Luko, ki je revijo z velikim zanimanjem začel brati že v ljudski šoli. Oče Ivan ga je že zgodaj začel uvajati tudi v botaniko. Luka Pintar mi je prav z otroškim veseljem pripovedoval, kako je kot otrok z očetom iskal Zoisove zvončnice na previsu na Črni prsti ob takratni italijansko-slovenski meji. Lukovo otroštvo pa so zaznamovala tudi »druženja« z znamenitimi ljubljanskimi kulturniki ...

Zgodbe iz gostilne Pri Štrajzlu

Gostilna *Pri Štrajzlu* na Poljanski cesti v Ljubljani je bila poleg gostilne *Kolovrat* pred drugo svetovno vojno eno najbolj znanih shajališč ljubljanskih kulturnikov. Z gostilno je bila tesno povezana družina Kozakov. Vladimir Kozak, oče literatov Ferda in Juša ter Vlada Kozaka, je bil posestnik, gostilni-

čar in mesar v nekdanjem kmečko-meščanskem ljubljanskem predmestju Šentpeter, predsednik mesarske zadruga, ljubljanski mestni svetovalec in vnet liberalec. Kožakova rojstna hiša je stala ob Sv. Petra cesti, sedaj Trubarjevi cesti. Okrog leta 1906 je Vladimir rojstno hišo prodal in se kot vdovec priženil k Dolenčevim na Poljansko cesto 21, v gostilno *Pri Štrajzlu* (popačeno iz nemščine *Zum Blumenstraus*, *Pri šopku*; gostilniški izvesek je bila košarica s cvetjem). Leta 1939 jo je Jušev polbrat Vlado, znani predvojni in povojni komunist, prodal gostilničarju Činkoletu iz Kopitarjeve ulice, tedaj je gostilna dobila tudi novo ime – *Činkole*. Po drugi vojni so stavbo, v kateri je bila gostilna, podrli in na njenem mestu sezidali novo. V njej je zdaj bar *Činkole*. Pri zgodovini gostilne *Pri Štrajzlu* se velja ustaviti nekoliko dlje, kajti v njej so se sestajali tudi Pavel Grošelj, pesnik Oton Župančič, nevrolog in psihiater Alfred Šerko (1879–1938) (bil je večkrat dekan in prodekan medicinske fakultete, od leta 1930 do 1932 rektor ljubljanske univerze, se boril za njen obstoj, za popolno medicinsko fakulteto in priključitev klinik vanjo), Ivan Pintar je s seboj pogosto pripeljal malega Luko, pridružili pa so se jim tudi drugi gosti. Maršikdo od njih je druženje nadaljeval še v *Kolovratu*. Po duhovitosti se je posebej odlikoval Pavel Grošelj. Pintar mi je o njem povedal več šaljivih zgodb iz *Štrajzla*, v spominu sta mu ostali zlasti dve. Na enem od takih srečanj se je omizje začelo spraševati, kako si kdo želi, da bi umrl. Grošljev odgovor je presenetil vse, najbolj si je namreč želel, da bi ga ubil meteor. Vsi so se čudili, zakaj za vraga si želi nekaj tako groznega. Grošelj pa jih je »potolažil«, meteor bi lahko bil čisto majčken, velik naj bi bil le kot tridecilitrska steklenička. Druga zgodba je iz časa pred prihajajočo drugo svetovno vojno. Oblast je meščanom pošiljala formularje s prošnjo, naj navedejo, kam na varno naj bi se v primeru vojne umaknili iz mesta. Grošelj je v popisni list zapisal: »Hudiču v rit po uradni

pešpoti Slovenskega planinskega društva.« Še ena zgodba kaže, v kako kulturnem okolju je odraščal naš sogovornik. Leta 1940, ko je bil Luka star enajst let, je Lukova babica praznovala svojo osemdesetletnico. Mali Pintar je po nerodnosti razbil steklenico. Ko je pričakoval najhujše, ga je »rešil« pesnik Oton Župančič z vzklikom: »Črepinje, kakšna sreča!« ...

Vendar mornar, ko je najvišji dan, izmeri daljo in nebeško stran

Verza sta iz *mota*, ki ga je Oton Župančič objavil v svoji pesniški zbirki *Samogovori* (1908). Zdelo sta se mi primeren uvod v Pintarjeve pisne odgovore na moja vprašanja. Odgovori so v resnici Pintarjevo »merjenje dalje in nebeške strani« - merjenje, ki ga omogočajo njegove življenjske izkušnje in življenjske izkušnje njegovih prednikov.

Prvi pisni odgovor je natančnejše pojasnilo o negativnih učinkih zaježitve Nila z Asuanskim jezom:

»Ko sem bil redni član zdravniškega kolegija Pediatrične klinike v Ljubljani (v prejšnjem stoletju), je kliniko obiskala zdravnica iz Egipta, namestnica njihovega ministra za zdravstvo. S kolegom dr. Henrikom Pečtom sva bila zadolžena za pogovor z egipčansko obiskovalko, ki je potekal v angleščini. Ko smo obdelali vsa njena vprašanja, sem tudi jaz vprašal: zanimale so me posledice zaježitve Nila z Asuanskim jezom. Kolegica je brez obotavljanja povedala, da so učinki zelo negativni: Nil prinaša premalo hranil, ribji stalež se je zmanjšal za devetdeset odstotkov, kar ima tudi posledice za predelovalno industrijo morskih rib. Področje hujše infestiranosti s shistosomiazom – bilharcijom - se je zelo povečalo za trikratno območje prvotnega in zavzelo celotno Nilovo delto. Spomnil sem se Aralskega jezera. Tako veliki posegi imajo vedno posledice, ki pa se jih avtorji teh velegradenj ne zavedajo.« Ob tem je treba zapisati še eno zgodbo, ki mi jo je povedal Luka Pintar in ki kaže, da je človek sposoben tudi zelo koristnih

dejanj. K doktorju Fedorju Krejčiju (1926–2004), ki je med drugim vodil tudi Center za zastrupitve, je nekoč neka gospa pripeljala svojega moža, ki se je zastrupil z rume-no rastlino, ki jo je gospa vmešala v jajca. S seboj je prinesla vejo z rumenimi cvetovi. Krejči rastline ni poznal, zato je z vejo odšel k Pintarju, ki je takoj ugotovil, da je rastlina strupeni negnoj. Krejči je zdaj lahko uspešno pozdravil zastrupljenca. Nauk zgodbe pa je naslednji: V Nemčiji so na podlagi zastrupitev otrok prepovedali, da bi v parkih sadili negnoj.

Drugi pisni odgovor je zadeval Pintarjevo ljubezen do fotografiranja.

»Kaj je ključni razlog za mojo fotografijo, ne bi vedel povedati. Razvila se je kar sama od sebe ob opazovanju narave (izleti v gore!). Vedno sem si jo (naravo) želel odne-

sti s seboj kot sliko, ki mi bo ostala. Ker so me rastline same zanimale, sem jih začel zbirati. Trudil sem se posamezne vrste čim bolj prepoznavno ujeti na film z željo, da bi bila slika tudi estetsko grajena. Fotografiral sem vedno v naravi, na rastišču. Rastlin nisem nikoli trgal in odnašal domov, da bi jih obdeloval ateljejsko. V tem tudi vidim čar te fotografije. Isto vrsto ponovno srečaš v ugodnejši rasti in eventualno tudi boljših svetlobnih razmerah. Tako sem spoznaval »visibilia« v naši naravi. Lepo bi bilo, če bi fotografiranje taksonov v naši naravi nekoč v prihodnosti omogočilo videti *Flo-ro SLOVENICO* po zgledu *Flore Alpine* ali *Flore Helveticae*. To bi seveda zahtevalo veliko sodelavcev. Naloga ni enostavna. Saj je v Sloveniji več kot tri tisoč vrst. Glede naravoslovnega izobraževanja bi se priključil apelu (o tem je pisalo *Delo*), da je tega pouka premalo. Mladi naj bi poznali o svojem okolju malo več kot samo zvonček in trobentico. Skratka, spoznavali naj bi »visibilia«, ki jih v naravi obdajajo.«

Naslednji sklop odgovorov mi je Luka Pintar poslal po elektronski pošti, ko sva najine pogovore vsaj za zdaj pripeljala do točke, ki je omogočila ta zapis.

Upravičeno vas lahko imamo za sopotnika revije *Proteus*. Kdaj ste jo prvič vzeli v roke in kdo vam jo je priporočil v branje? Kaj vas je najbolj navdušilo v njej, da ste postali njen stalni bralec? Kaj vas je najbolj pritegnilo v Grošljevem antološkem besedilu *Kako so odkrili človeško ribico?*, ki je izšlo v prvi številki revije in smo ga v prvi številki lanskega letnika ponatisnili v celoti?

»Revijo *Proteus* sem začel brati že v ljudski šoli. Nihče mi je ni priporočil, oče mi je dal prve številke in me na revijo

Rdeča vrba (Salix purpurea). Foto: Luka Pintar.

naročil. Izreden vtis mi je naredil članek o človeški ribici, ki ga je napisal prvi urednik Pavel Grošelj, prav tako tudi članek o arheološki zbirki grofice Marije Mecklenburške, ki je bila prodana v Ameriko.«

Proteusa pa niste samo brali, v njem ste tudi objavljali svoje prispevke. O katerih temah ste pisali in kakšni vzgibi so vas vodili pri tem?

»V *Proteus* sem pisal predvsem o strupenih rastlinah, ki so me kot zdravnika in ljubiteljskega botanika vedno zanimale. Za naravoslovno fotografijo nisem bil urednik za revijo, ampak sem pri Prirodoslovnem društvu Slovenije le vodil njeno sekcijo. Imeli smo redna srečanja in tudi pohode v naravo s fotografiranjem. Mene je najbolj pritegnilo slikanje rastlinskega sveta. Z vsem (na primer ptiči, podvodna fotografija in tako naprej) se ne moreš ukvarjati. Naravoslovna fotografija se mora truditi, da prikaže značilne detajle slikane rastline. Pri risbi je to lažje izvedljivo.«

Proteus je poljudnoznanstvena revija. Kako razumete poljudno znanost in kaj vam pomeni? Je poljudna znanost omejena le na »oglaševanje« znanosti oziroma znanstvenih dosežkov v ljudem razumljivejšem jeziku ali je njena vloga širša? Če je širša, v čem? Bi poljudna znanost morala biti tudi prostor globljega, etičnega razmisleka o učinkih, posledicah in celo zlorabah znanstvenih spoznanj (drastični primer je uporaba odkritja cepitve atomskih jeder pri izdelavi atomske bombe)? In dodatno vprašanje v povezavi s prejšnjim vprašanjem: kakšen se vam sploh zdi razvoj znanosti danes?

»Poljudnoznanstvena revija naj vzdržuje celovit pogled na naravo. Osebnostno pa se lahko bolj intenzivno posvečaš le delu te celote (na primer botaniki, ornitologiji in tako dalje). Mislim, da je razvoj znanosti izredno hiter. Že od časa mojega študija medicine je toliko napredka, novih preiskovalnih metod in

védenja o raznih procesih, boleznih, da se je mnogo spremenilo tudi v naših ravnanjih.«

Kakšen se vam zdi položaj poljudne znanosti v Sloveniji? Kakšne učinke v družbi in pri ljudeh ima poljudna znanost? Bi morala politika imeti bolj občutljiv in bolj premišljen odnos do poljudne znanosti pa tudi do znanosti same?

»Položaj poljudne znanosti v Sloveniji po mojem prepričanju ni dober, čeprav ima poljudna znanost vpliv tudi na realnost mišljenja. Na vsak način je odnos politike do poljudne znanosti pomemben. Za revijo, kot je *Proteus*, bi pričakoval, da jo država podpira. Kot primer bi navedel tudi postavitev planetarija namesto enega kinematografa.«

Lahko opišete svoj pogled na razvoj revije Proteus od začetka do danes? Kaj vas navdušuje in kaj pogrešate v njem?

Jezik je izredno pomemben del poljudne znanosti. Brez ljudem razumljivega jezika poljudna znanost ne more opravljati svoje vloge – ustvarjanja poglobljenega in spoštljivega razmerja do narave in do ljudi. Kakšen se vam zdi jezik v Proteusu nekoč in danes? Je odnos tistih, ki pišejo oziroma so pisali prispevke v njem, ustrezen? Bi se ga dalo še izboljšati?

»Pri našem *Proteusu* večkrat pogrešam resnično poljudno pisane članke, kakršni so bili na primer Grošljevi. Skratka, članke, ki so razumljivi vsakemu maturantu. Naravoslovno pisanje je poseben dar, izkazovala sta ga na primer Pavel Grošelj in pozneje Marko Aljančič, s tem pa ne mislim reči, da nimamo drugih prijetnih piscev. Jezik v naših poljudnih in strokovnih revijah je zagotovo zelo pomemben. Vedno sem bil proti pisanju strokovnih člankov na primer v angleščini, kajti s tem izgubljammo naše strokovno izrazoslovje.«

In čisto za konec. Luki Pintarju v zahvalo tudi vsebinsko poklanjamo celotno številko *Proteusa*.